OPENINGSREDE VAN DR. W. P. BERGHUIS gehouden op de Deputatenvergadering d.d. 23 maart 1963

Wanneer de antirevolutionaire deputaten naar Utrecht komen, is dat een teken, dat er belangrijke politieke dingen staan te gebeuren. Zo is het vanouds geweest en zo is het ook vandaag. In het algemeen hadden in het verleden die belangrijke politieke dingen betrekking op de te houden Tweede Kamerverkiezingen. En zo is het ook nu.

Het woord Deputatenvergadering heeft in de oren van zeer vele antirevolutionairen een haast legendarische klank. En toch is zij - de Deputatenvergadering - op dit ogenblik evenzeer als 50 of 60 jaar geleden een volstrekte realiteit en nog steeds een hoogtepunt in het organisatorische leven van onze Anti-Revolutionaire Partij.

De naam geeft nog steeds uitdrukking aan de structuur van onze organisatie, n.l. dat zij niet is een partij, die van bovenaf is onderverdeeld in plaatselijke afdelingen, maar een party die als landelijke organisatie van onderop is opgebouwd uit de plaatselijke kiesverenigingen.

Nu kan men zeggen; dat is slechts schijn, want tenslotte wordt ook de Antl-Revolutionaire Partij landelijk geleld en gestuurd. En dat is in belangrijke mate ongetwijfeld ook het geval. De centrale organisatie is in de loop van de tijd belangrijk versterkt. Dit was noodzakelijk en lag in de aard der dingen voor een partij die in de moderne tijd op het politieke veld wil opereren. En wij moeten ons ook mede daarnaar richten.

Nu moet u overigens niet denken, dat in vroegere perioden onze party niet centraal werd geleid en gestuurd. Ik denk, dat dit vanwege de toenmalige verhoudingen veel sterker, veel eenvoudiger en veel gemakkelijker gebeurde dan nu het geval is.

Maar al is die centrale leiding er dan ook bij ons en ook al moet die er zijn, dat wil niet zeggen, dat in onze partij het accent nog steeds niet sterk in de kiesverenigingen ligt. Actieve kiesverenigingen hebben ook nu een reële Invloed op de gang van zaken. Ik behoef, voor wat de punten betreft, welke vandaag op onze agenda staan, maar te wijzen op de samenstelling van de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer en op de opstelling van een Program van Aktie. Die invloed heeft zich ook deze keer op verschillende punten laten gelden.

Geen éénrichtingsverkeer

Men hoort soms de klacht, dat er te veel een éénrichtingsverkeer is tussen de leiding en de ieden van de partij, d.w.z., als Ik het zo

even mag noemen, wel van boven naar beneden, maar niet omgekeerd. Een klacht die ook in andere partijen wordt gehoord.

Ik zou beslist niet willen beweren, dat er op dit punt nog geen verbetering mogelijk is, maar ik zou wel eens willen weten, wanneer er in de geschiedenis van onze partij zoveel twee-richtings- verkeer heeft plaatsgevonden als juist in de laatste jaren en wel in de vorm van Partij Conventen (2 x per Jaar), vele landelijke en regionale conferenties, commissies en besprekingen en spreekbeurten voor kiesverenigingen. En dat niet alleen in de vierjaarlijkse verkiezingsperiode, waartoe het zich vroeger nogal eens beperkte, maar zonder onderbreking Jaar in, jaar uit.

Ik weet wel de technische omstandigheden van nu maken dit beter mogelijk dan vroeger. Maar daar komt bij dat wij in de omgang met elkaar ook veel democratischer zijn geworden dan vroeger.

Om een voorbeeld te noemen, en dat is niet oneerbiedig bedoeld;

De zegenbeden van vroeger voor de leiders van de partij, als zij ergens optraden zijn er niet meer bij. En dat is in zeker opzicht maar goed ook, niet om die zegenbeden, want die hebben zij nu evenzeer nodig als vroeger, maar om het aureool wat er om hing. Wat echter vooral van betekenis is; wij zijn over de gehele breedte van de partij als leden mondiger geworden en wij willen meespreken. Terecht; wij zijn via J.V.’s en a.r. Jongerenclubs daartoe opgevoed. En dat hebben de ouderen goed begrepen, dat dat moest.

Overigens moeten wij tevens steeds voor ogen houden, dat de wezenlijke waarde van de democratie, zoals wij die zonder enige twijfel in onze partij kennen, alleen kan worden bewaard, indien wij inzake de uitoefening van onze democratische rechten zelfbeheersing betonen en daarom ook In het democratisch bestel leiding wensen te aanvaarden. Wegens een gebrek daaraan heeft, om een voorbeeld te noemen, - en dat is op dit ogenblik nogal sprekend - de democratie in Frankrijk zichzelf de strop van een anti-democratisch regiem-De Gaulle op de hals gehaald.

Op dit ogenblik z|jn de Nederlandse politieke partijen wij le

zen er vrijwel dagelijks in de kranten over - bezig zich op te stellen in verband met de a.s. verkiezingen. Zij laten zich in allerlei toonaarden horen en proberen zich - dat ligt voor de hand - niet van hun slechtste zijde te laten zien. Want zij willen dingen om de gunst van de kiezer. Zij willen de kiezer duidelijk maken, dat met hun program en hun beleid zijn zaak en het algemeen belang het best z|jn

gediend. En dat leidt tot een zekere hofmakerij, zoals wij die in het voorjaar ook in de natuur zoveel tegenkomen.

Maar, in alle ernst, vrije verkiezingen behoren tot de meest wezenlijke elementen van de democratie en het is terecht dat de partijen er zich zo druk over maken. Het gaat zowel om het zich verantwoorden vanwege het in het verleden gevoerde beleid als om het werven voor de toekomst.

Ook wij doen daaraan mee en daarom ligt het voor de hand om in een vergadering als deze zowel een blik terug als een blik vooruit te werpen.

Het is, naar ik meen niet te ontkennen, dat de nu bijna afgelopen parlementaire periode politiek gesproken een heel belangrijke is geweest, zowel voor ons gehele nationale bestel als ook voor onze partij.

Deze periode is nogal onstuimig en rumoerig geweest. Dat was door de in 1959 Ingetreden nieuwe politieke ontwikkeling ook wel te verwachten en het behoeft op zichzelf ook bepaald niet als een nadeel van deze periode te worden gezien. Integendeel, de onderscheidene politieke posities zijn wat scherper, dan in de voorafgaande perioden gebruikelijke was, en op een ook voor de burger meer hoorbare en via de televisie zichtbare wijze aan elkander getoetst en afgetast geworden.

Daardoor zijn nieuwe ervaringen met betrekking tot de Nederlandse politieke verhoudingen opgedaan, die voor een juist zicht op het totaalbeeld daarvan nuttig zijn en die ook voor het opbouwen van de toekomstige constellatie door de verschillende medespelers In het democratische spel niet zullen kunnen worden verwaarloosd.

Welke zijn nu die nieuwe ervaringen geweest en hoe dienen zij te worden beoordeeld? Allereerst wat de algemeen-nationale kant aangaat. En dan ga ik even een paar stappen terug.

Door de gebeurtenissen van eind 1958 en begin 1959 kwam een einde aan een periode van bijna 14 jaar, waarin de socialisten een sterk aandeel hadden gehad in de na-oorlogse regeringen. De
omstandigheden van direct na de oorlog, welke onvermijdelijk tot een zeer vergaand staatsoptreden en staatsverzorging noopten, hadden politiek sterk in de kaart van het socialisme gespeeld, en daarvan had de P.v.d.A. begrijpelijk dankbaar gebruik gemaakt. De socialisten hadden dan ook vaak een nogal overwegende positie in het regeringsbeleid gekregen. Toen de toestanden meer normaal

werden traden geleidelik tegen deze politieke ontwikkeling weerstanden op. Weerstanden ook bij de K.V.P., die gedurende de gehele periode samen met de P.v.d.A. was opgetrokken. Weerstanden tegen een verder doortrekken van de lijn, die al te sterk deed leunen op de staat, en die de eigen verantwoordelijkheid der burgerij feitelijk en mentaal geleidelijk aan deed afbrokkelen.

Accentverlegging

De als gevolg daarvan in de toenmalige regeringscombinatie optredende spanningen spitsten zich reeds sterk toe in de jaren 1956-1958 - denk alleen maar aan de zeer langdurige formatieperiode van 1956 - en zij vonden tenslotte hun ontlading in het ontstaan van een kabinetscrisis in december 1958, nadat kort tevoren de P.v.d.A. op de befaamde Fakkeldragersdag zeer sterke pretenties met betrekking tot het al of niet voortbestaan van de brede basis had laten horen. Op dat moment was een einde gekomen aan een bijna 14-jarige periode van regeren met socialisten. In mei 1959 trad het kabinet-De Quay op zonder socialisten en met een regeringsprogram, dat duidelijk enkele accenten verlegde vergeleken met het vorige beleid. Het was een accentverlegging, geen zwart-wit-tegenstelling met het verleden. Dat zou ook moeilijk kunnen worden verwacht en daarvoor was ook geen aanleiding. Daarvoor liggen in het praktisch-bestuurlijke vlak in deze tijd de opvattingen van het hedendaagse socialisme en die van bijv. de christelijke partijen ook niet diametraal tegenover elkaar. Maar het was toch wel een accentverlegging, die voor de nieuwe regeringscombinatie waarden betrof, welke voor hen zwaar wogen en die uit de verdrukking, waarin deze waarden in het vorige bestel waren geraakt, moesten worden gehaald.

Ik wil nu niet nog eens weer uitvoerig op het gevoerde beleid van het kabinet-De Quay ingaan. Het kabinet heeft het, zoals ook wel te verwachten was, niet gemakkelijk gehad. Maar alles overziende, zal ieder geloof ik moeten erkennen, dat het de moeilijkheden goed heeft doorstaan, en dat het positief gezegd, op feite

lijke resultaten mag terugzien, waarvoor ons gehele volk dankbaar mag zijn. De accent-verlegging van de staat naar de burger mag dan niet op alle voorgestelde punten zijn geslaagd - en ik voeg eraan toe, dat zij in dit tijdsbestek ook niet op alle punten heeft kunnen slagen; ik kom er wel op terug, wanneer ik straks over de woningbouw kom te spreken - maar er heeft een algemene trend in de politieke lijn van het beleid gezeten, die door de regeringspartijen hoog wordt aangeslagen en ten aanzien waarvan geacht mag worden, dat zij deze als

zodanig in de toekomst ook niet zullen willen prijsgeven.

Er is gebleken - en dat was het wat met name moest worden duidelijk gemaakt - dat in ons land zonder de socialisten een voor het gehele volk goed, een sociaal-economisch vooruitstrevend, en internationaal een bij de tijd zijnd en ook overigens gedurfd regeringsbeleid kan worden gevoerd en is gevoerd. En vooral ook sociaal sterk. Sociaal sterk in de financiële sector door in een tijd van hoogconjunctuur de sociaal-rampzalige maatregelen van bestedingsbeperking te voorkomen. Sociaal sterk in de economische sector door een geslaagd Industrialisatiebeleid en door het in de hand houden van de prijzen. En sociaal sterk op het terrein van het loonbeleld en op dat van de sociale wetgeving, op welke terreinen in het bijzonder aan de economisch-zwakkere groepen van onze bevolking de helpende hand is geboden. Overigens moet er eerlijkheidshalve bij gezegd worden, dat ook de rijkeren er niet minder van zijn geworden. En dat behoeft ook niet.

Deze nieuwe politieke constellatie is de eerste algemene ervaring van de afgelopen vier jaren geweest.

De P. v. d. A.

De tweede, welke daaruit rechtstreeks voortvloeide, was het optreden van de Partij van de Arbeid als oppositie-partij. Uit de wijze, waarop zij vooral aanvankelijk haar oppositie voerde, moest worden afgeleid, dat zij zich de gang van zaken, waardoor zij buiten het regeringsspel was komen te staan, wel bijzonder erg aantrok. Meer dan nodig was. Want zo scherp waren te tegenstellingen tussen het tevoren gevoerde beleid en het nieuwe, en die tussen de P.v.d.A. en bijv. de drie christelijke partijen nu toch ook niet ineens geworden, dat met een vrijwel mateloze, onredelijke en soms een de hoogheid van het democratische regeerambt niet ontziende kritiek het kabinet-De Quay moest worden te lijf gegaan. Was zij, de Partij van de Arbeid, zich wellicht in de loop
van de jaren teveel gaan voelen als de dominerende factor in de Nederiandse politiek, dat zij zich gedroeg als een beledigde minnaar, toen de andere partijen vonden, dat het ook heel goed zonder haar kon?

Later is dat, gelukkig, beter geworden, waarschijnlijk omdat de positieve resultaten van het regeringsbeleid op allerlei punten voor de eenvoudige waarnemer niet langer te verbergen waren, maar wellicht toch ook - en dat zou een belangrijk punt voor de toekomst zijn - omdat zij inzag met de wijze van oppositie-voeren over het doel heen te schieten en zichzelf - in strijd met het algemeen Nederlandse

belang - meer te Isoleren dan gewenst was voor de toekomst van de Nederlandse politiek. Ik hoop, dat de P.v.d.A. zich straks ook harerzijds de positieve kanten van het gevoerde beleid zal weten te herinneren en bepaalde hoofdlijnen van het program van het kabinet-De Quay in positieve zin in haar eigen overwegingen zal weten te betrekken. De P.v.d.A. is een te waardevol en te constructief element in ons nationale bestel dan dat het gewenst zou zijn, dat straks na de verkiezingen een te zeer scheefgetrokken beeld van het geheel zou bestaan.

De V.V.D.

Een andere ervaring van de laatste Jaren heeft betrekking op het samengaan met de liberalen, en dat wil voor ons antirevolutionairen zeggen; voor het eerst na de oorlog. Het is bekend, dat toen na de verkiezingen van 1959 de kabinetsformatie aan de orde kwam, de christelijke partijen bepaald niet stonden te springen om met de V.V.D. in zee te gaan. Maar toen de brede basis was gestrand en de vorming van een uitgesproken christelijk kabinet op grond van de verkiezingsuitslag niet wel mogelijk was, lag een samengaan met de liberalen voor de hand en is dat toen ook in alle openheid gedaan. Welke is nu de ervaring van dit samengaan geweest? De liberalen hebben het kabinet en de regerings- combinatie royaal gesteund. De liberale bewindslieden hebben een evenredig aandeel geleverd voor de prestaties van het kabinet, ook al was er op onderdelen van hun beleid wel kritiek. Maar dat gold voor het beleid van andere bewindslieden ook.

Maar er zijn andere dingen, die ons wat kopschuw gemaakt hebben. En dan praat ik hier niet over interne organisatorische spanningen in de V.V.D. Wat dat aangaat houden wij ons nu maar met onze eigen zaken bezig.

Maar ik denk wel aan de politieke ontwikkeling van het Neder

landse liberalisme, die in elk geval nogal troebel is, maar die voorts symptomen vertoont, zoals bijv. het zich niet beschikbaar stellen voor de Tweede Kamer van de heer Korthals op zakeljk- politieke gronden en andere gebeurtenissen, die ons althans op dit ogenblik niet gerust doen zijn over de innerlijke structuur van de V.V.D. De wijze waarop de V.V.D. zich tenslotte door het toedoen van de ervaren mr. Oud alsnog voor een door de sensatie-pers geïnstigeerde blamage in de zaak-Van der Putten heeft weten te behoeden, is in elk geval een punt, dat de verontrusting niet nog erger heeft gemaakt.

Over de niet-nieuwe ervaringen omtrent het samengaan van de drie christelijke partijen in de afgelopen periode hoop ik verderop in mijn rede nog iets te zeggen.

Bindingen bij Kabinetsformatie

Een wel nieuwe ervaring van de afgelopen periode betreft het niet-aangaan van vaste bindingen bij de kabinetsformatie. Het Kabinet-De Quay heeft het extra-parlementaire karakter daarvan sterker doen uitkomen dan bij eerdere kabinetten het geval was. In zekere zin was dit een reaktie op de omstandigheid, dat de P.v.d.A. tevoren omtrent dergelijke bindingen overdreven eisen had gesteld en waarschijnlijk ook wel een gevolg van de omstandigheid dat de nieuw in te nemen stellingen eerst in de praktijk nog eens moesten worden afgetast.

De gedachte was en is op zichzelf ook niet onjuist, vooral wat de staatsrechtelijke kant van de verhouding regering-parlement betreft, maar na de ervaringen die wij hebben opgedaan, mag wel met reden de vraag worden gesteld, of het kabinet in 1959 nu niet teveel naar de andere kant is doorgeslagen dan die welke de P.v.d.A. tevoren gewild had. Er zijn nogal wat moeilijkheden en problemen en ook interne strubbelingen uit voortgevloeid.

De politieke levendigheid en bewegelijkheid zijn er ongetwijfeld groter door geworden - en dat is een plus-punt - maar de regeerkracht en de parlementaire werkbaarheid hebben er stellig wel eens onder geleden, waardoor energie werd verspild.

Zou de meest deugdelijke oplossing in deze niet ergens liggen in het midden, d.w.z. tussen het experiment-De Quay en de opvatting van de P.v.d.A.?

Over de ervaringen, die wij onder het bewind van het kabinet- De Quay hebben opgedaan ten aanzien van de behandeling van allerlei belangrijke politieke zaken, welke zich in de verstreken

periode hebben voorgedaan, wil ik nu verder niet spreken. Alleen wil ik reeds in dit verband nog enkele zinnen wijden aan het meest aangrijpende punt, dat zich in deze periode heeft voorgedaan, de afloop van de Nieuw-Guinea-kwestie. Is de belangrijkste ervaring, die wij daarbij hebben opgedaan - en dat raakt de P.v.d.A. net zo goed als de regeringspartijen - niet deze geweest, dat Nederland, toen in de vijftiger jaren de verhouding met Indonesië geheel scheef liep, op eigen houtje de internationale kant van de kwestie in de ijskast

zette, en met zeer oprechte bedoelingen en volle ijver de ontwikkeling van dat land Nieuw-Guinea zelf nationaal ter hand nam, daarbij vergetende, althans voorshands uit de gedachten bannende, dat de Internationale kant er nog steeds was en dat die op een gegeven ogenblik buiten ons toedoen uit die ijskast zou komen. En dat wij onszelf daarmede in een politieke en ook morele impasse hadden gemanoeuvreerd, welke later tot onvermijdelijke spanningen en tot teleurstellingen inzake opgewekte verwachtingen hebben geleid.

A.R. Partij

Ik kom nu tot onze eigen partij voor wat de ondervindingen en gebeurtenissen van het afgelopen parlementaire tijdperk aangaat.

Deze jaren zijn ook voor ons intern niet vrij van een zekere onstuimigheid en van enig rumoer gebleven.

Het ligt niet in mijn bedoeling het gebeurde in of met betrekking tot onze kring op dit ogenblik nog eens weer uitvoerig voor het voetlicht te brengen, maar ik wil er toch opzettelijk ook niet langs heen gaan. De zaken, die een zekere opwinding hebben veroorzaakt, verdienen dat uit zichzelf in de regel al, maar bovendien is het goed, nu wij achter de gebeurtenissen staan, om de dingen, waarover wij ons hebben opgewonden, nog eens even op een rijtje te zetten, teneinde ze ook in wat juistere proporties te zien dan wij in het algemeen doen, wanneer we er middenin zitten. Opwindende dingen hebben n.1. de eigenschap om naar verhouding te grote afmetingen, te grote proporties te krijgen.

Het zijn met name drie dingen geweest, die een meerdere of mindere mate van deining hebben veroorzaakt.

Bouwbeleid

De eerste gebeurtenis was het ontstaan van de woningbouw- kabinetscrisis in december 1960. Als parlementaire gebeurtenis was hier sprake van een incidentele kortsluiting van ernstige

aard, welke achteraf door ieder, die erbij betrokken was, werd betreurd. In een besloten vergadering van het Partij Convent in maart 1961 is het incident als zodanig besproken en is er een punt achter gezet. Daar kom ik dus ook niet op terug.

Het ontstaan van dit incident moet echter politiek mede worden gezien in het licht van het woningbouwbeleid, zoals het door het kabinet werd gevoerd, en juist omdat met name dit bouwbeleid in gebreke wordt gesteld en als de zwakke plek in het optreden van het

kabinet-De Quay wordt aangewezen, wil ik over die achtergronden toch iets zeggen, vooral nu die in gebrekestelling op naam van de a.r. minister Van Aartsen wordt geschreven. Terecht, wanneer er iets mis zou zijn geweest in zijn portefeuille- beheer. Ten onrechte, wanneer het een zaak van kabinetsbeleid was.

En ook ten onrechte, wanneer hier heel eenvoudig het gehele na-oorlogse woningbouwbeleid in het geding is.

Nu ben ik van mening, dat wij zonder meer moeten toegeven, dat het heeft teleurgesteld, dat de woningnood in de afgelopen regeringsperiode niet in veel sterkere mate dan het geval is geweest, is afgenomen en dat er tot opheffing van die nood in ons land iets mis is en mis is geweest met de tot nu toe getroffen maatregelen. Maar nu lijkt het erg gemakkelijk om dit - zoals van allerlei zijden gebeurt, met of zonder het noemen van zijn naam - aan het beleid van minister Van Aartsen te wijten. Maar zo gemakkelijk is dat toch niet en het is bovendien onrechtvaardig. Want hoe zit de zaak? En nu laat ik maar even buiten beschouwing de buiten menselijk toedoen liggende factoren, die in 1962 en ook reeds nu in 1963 de normale voortgang van de woningbouw hebben geremd.

Ik zou in dit verband drie dingen willen opmerken;

Ten eerste; Het gehele na-oorlogse woningbouwbeleid is er nooit doelbewust op uitgeweest de produktie-capaciteit tot het maximum van de mogelijkheden over een lange periode op te voeren. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt, naar tijdsorde gezien, maar voor 25% op de schouders van dit kabinet of deze minister en voor de resterende 75% op de schouders van vorige kabinetten.

Ten tweede; Het verschuiven van het accent in de woningbouw van de overheidskant naar de particuliere kant in het regerings- program van het huidige kabinet is geen uitvinding van mr. Van Aartsen geweest, maar een programpunt van het kabinet als zo-

danig. De heer Van Aartsen is eerst in de laatste fase van de kabinetsformatie aan de orde gekomen voor de portefeuille van Volkshuisvesting, en het is mij niet bekend dat toen het kabinets- program terwille of op aandrang van de heer Van Aartsen op dit punt een andere inhoud heeft gekregen dan tevoren het geval was.

Ten derde: Ik geloof, dat het Juister is te erkennen, dat het kabinet-De Quay - en dan niet in tegenstelling met vorige kabinetten, maar in het verlengde daarvan - de ernst en de omvang van de woningnood niet voldoende heeft beseft. Waar dat van komt, weet Ik niet.

Misschien, omdat al jarenlang steeds met het misleidende begrip statistisch woningtekort was geschermd?

Wanneer ik de verantwoordelijkheid signaleer van het kabinet- De Quay voor de accent-verlegging van de overheldsbouw naar de particuliere bouw, wil ik de verantwoordelijkheid daarvoor ook van de kant van onze partij bepaald niet uitsluiten. Ook wij hebben in ons Program van Aktie van 1959 gemeend, dat de tijd was gekomen om in effectieve zin op een anders gericht beleid over te schakelen. En die richting was en is juist. Daar staan wij nog achter en er zijn in de particuliere woningbouw-sector, vooral in de goedkopere, veel goede en niet dure woningen onder het beleid van minister Van Aartsen tot stand gekomen, en ik hoop dat wij dit in de toekomst kunnen voortzetten.

Tijd en tempo

Maar in feite was voor een terugkeer tot meer normale woningbouwverhoudingen de tijd minder rijp, dan wij toen dachten en dan de regering toen dacht. Het tempo van de omschakeling dreigde ten koste te gaan van de economisch-zwakkere volksgroepen, waar nog steeds het leed van de woningnood het sterkste naar voren treedt.

De narigheden van de kabinetscrisis van 1960 moeten voor een belangrijk deel mede in dit licht worden gezien. Niet ter verontschuldiging van het parlementaire gebeuren van toen, wel ter verklaring.

En eveneens in dit licht moet worden bezien, dat ons Program van Aktie voor 1963 de richting 1959 handhaaft, maar het tempo van realisering daarvan afzwakt, omdat duidelijk is geworden, dat deze richting eerst echt kan worden Ingeslagen, wanneer het nog steeds bij velen direct-aanwezige diep-menselijke leed van woningnood in algemene zin is opgeheven, aangezien dit - zoals dat ook bij andere noodsituaties het geval is - moet prevaleren

boven de gewenste en juist geachte richting van politiek beleid in normale omstandigheden. En die zijn er nog niet.

Aan verantwoordelijkheid voor de in 1959 ingeslagen richting kan geen van de regeringspartners zich onttrekken, en dat behoeven zij ook niet te doen, want zij is juist. En aan verantwoordelijkheid voor de feitelijke omstandigheid, dat er 18 jaar na de bevrijdingen in ons land, waarin overigens een tot nu toe ongekend welvaartspeil is bereikt, nog steeds echt woningnood bestaat en ook nog wel een aantal jaren zal bestaan, kan ook de oppositie van thans, maar de regeringspartner gedurende 14 van deze 18 jaren zich ook op dit ogenblik

niet onttrekken.

En daarom meen ik, dat wij juist waar het hier gaat om een zo typische algemeen-nationale zaak, er geen enkele aanleiding is elkander, hetzij regeringspartner, hetzij oppositie, verwijten te gaan maken, maar meer om samen het boetekleed aan te trekken. En dat het er ons samen nu alleen maar om gaat nationaal in de komende periode aan de directe woningnood een einde te maken. En dat zal heus niet zo eenvoudig zijn. De toekomstige minister van volkshuisvesting krijgt een zeer zware taak.

Zoals ook minister Van Aartsen die gehad heeft. Daarom verdienen beide, de nieuwe - wie het ook zij - op voorhand, en de oude om wat hij op zijn schouders gedragen heeft, vandaag van ons als antirevolutionairen een bijzondere steun in de rug.

Nieuw-Guinea

De tweede zaak, welke in onze kring niet geringe deining heeft veroorzaakt, betreft het gevoerde beleid omtrent Nieuw- Guinea. Ik wil ook op deze zaak zelf niet weer uitvoerig Ingaan. Er is in de voorbijgegane periode, ook door mijzelf, veel over gesproken en geschreven.

Maar ook hier geldt, dat het goed kan zijn om als men achter hevige gebeurtenissen staat deze nog eens in rustiger proporties te bezien.

Het valt mij op, dat er in al de verkiezingsbeschouwingen in de diverse politieke kringen vrijwel niet meer over Nieuw-Guinea wordt gesproken. Is het omdat het een afgedane zaak is? Maar in het beleid van het kabinet-De Quay heeft deze zaak toch een zeer belangrijke rol gespeeld. Of wil men het liever vergeten ? Of geneert men er zich een beetje voor?

Ik kan u wel verzekeren, dat te mijnen aanzien noch het een, noch het andere het geval is. Ik vind dat het niet vergeten mag wor-

den en dat er geen reden is voor schaamte, wanneer wij de zaak bezien vanuit de situatie, waarin de zaak was terechtgekomen.

Het is nog steeds mijn volle overtuiging, dat in deze aangrijpende - en dat is bepaald niet hetzelfde als de voor ons als natie meest belangrijke - zaak, van a r. zijde, toen onzerzijds eenmaal de ogen ervoor waren opengegaan hoe in feite de situatie lag of zou komen te liggen, geen ander beleid had mogen worden gevoerd, dan dat, wat van onze kant werd bepleit, en waar de regering zich in een later stadium bij heeft aangesloten.

Ik heb er hiervoor reeds op gewezen, in welk een politieke en morele Impasse Nederland met de zaak-Nieuw-Guinea was terecht gekomen.

En als men dat door heeft gekregen, dan mag men niet nalaten ook de ogen van anderen daarvoor te openen en mag men niet nalaten een beleid na te streven waardoor men, voorzover dit naar eer en geweten mogelijk is, er met name voor de rechtstreeks erbij betrokkenen van maakt wat mogelijk is.

En natuurlijk zijn daar ook fouten bij gemaakt.

Wij hebben tevoren geweten, dat het beleid, dat naar onze mening snel gevoerd moest worden, deining in de eigen kring zou veroorzaken, maar wij meenden tevens, dat in verband met de ernst van de zaak zelf en gelet op de belangen van de er direct bij betrokkenen, een verlangen naar rust in de eigen gelederen eenvoudig niet mocht prevaleren boven het door ons noodzakelijk geoordeelde beleid. Wanneer wij een ander beleid hadden gevoerd, dan zouden wij er wellicht naar het oordeel van sommigen zelf met „schone" handen uit zijn gekomen en onszelf narigheid hebben bespaard, maar dan zouden wij de zaak en de mensen waar het om ging niet hebben gediend.

Het zo nodig aanvaarden van deining in eigen kring, indien dat exceptioneel voorkomt, is voor hen, die politieke verantwoordelijkheid dragen de consequentie van een werkelijk willen en durven bedrijven van politiek.

Mammoetwet

Het derde punt, dat in onze kring, zij het in minder brede mate, deining veroorzaakte, was de omstandigheid, dat een aantal a r. leden van de Tweede Kamerfractie uiteindelijk voor de Mammoetwet stemde, een deining, die als ik het goed zie, al belangrijk was afgenomen, toen in de Eerste Kamer de meerderheid van de a.r. fractie haar stem aan het ontwerp gaf.

De vrees werd uitgesproken, dat de voorstemmers de wezenlijke vrijheid van onderwijs, waarvoor onze voorvaders hadden gevochten, niet meer voldoende ernstig zouden nemen en zouden relativeren. U zult van mij willen aannemen, dames en heren, dat daarvan geen sprake is. Ik heb over deze zaak voor de stemming in de Eerste Kamer een verklaring afgelegd. Ik wil die hier nu niet herhalen. Maar het komt in het kort hierop neer ; de wezenlijke vrijheid van onderwijs, de vrijheid van richting van het onderwijs en de

vrijheid van schoolkeuze, waren niet in het geding. Aan het wetsontwerp kleefden wel vanuit antirevolutionair gezichtspunt bezien een aantal niet onaanzienlijke gebreken, die door het ene deel van de frakties als zo ernstig werden gezien, dat het tegen het gehele ontwerp stemde, terwijl het andere deel, alles tegen elkander afwegende, meende zijn stem aan het ontwerp niet te moeten onthouden.

Nu is er uit de gebeurtenissen rond de Mammoetwet en ook ten aanzien van de andere door mij genoemde zaken door sommigen afgeleid, dat door het optreden van frakties of gedeelten van frakties zou zijn afgeweken van antirevolutionaire beginselen. Ik wijs dat met de grootst mogelijke klem af en er is ook niemand geweest, die dit werkelijk principieel duidelijk heeft gemaakt. En ik betreur het in hoge mate, dat door dergelijke veronderstellingen in onze kring onrust is veroorzaakt.

Een onrust, die volkomen begrijpelijk zou zijn. Indien daarvoor reële grond aanwezig was. Maar ik ontken de aanwezigheid van die grond, waarbij ik niet ieders uitlating voor mijn rekening zou willen nemen. Wat wel het geval is geweest, is dat op sommige punten een beleid is gevoerd, dat niet in overeenstemming was met hetgeen men zichzelf daarvan had voorgesteld, af dat anders was, dan men op grond van het verleden of op grond van vroegere uitspraken in onze kring had verwacht. En ik wil in het geheel niet beweren, dat men met dergelijke gebeurtenissen in een partij altijd bijzonder gelukkig moet zijn, ook wanneer zij in bepaalde omstandigheden onvermijdelijk zijn, maar zij hebben met verloochening of relativering van beginselen niets te maken.

Voortgaande ontwikkeling

En nu kom ik tegelijkertijd op het bredere ontwikkelingsproces van onze party als principiële party in de wereld van vandaag. Ik heb er bij meerdere gelegenheden over gesproken en geschreven en ik wil het nu zeer summier doen.

De Anti-Revolutionaire Partij ia een oude partij, veruit de oudste van ons land. Wij zijn daar trots op, want zij mag de pretentie hebben in de vorige eeuw in Nederland een uitermate belangrijke democratisch-politieke ontwikkeling in gang te hebben gezet. Deze oude papieren geven aan onze partij een zekere politieke adeldom, welke als ik het goed aanvoel, ook bij anderen nog steeds een zekere aparte achting jegens haar met zich meebrengt. En de Anti-Revolutionaire Partij heeft - en dat is veel belangijker - in ons land in tegenstelling met andere landen partijformaties op basis van geloofsovertuiging ingang doen vinden en een grote plaats doen krijgen.

De Anti-Revolutionaire Partij is, juist in dit opzicht, een beginselpartij. Zij is dat van het begin af geweest, zij is dat ook nu en zij wil dat

blijven. Het hart van haar bestaan als christelijke politieke partij ligt in het aanvaarden van vaste uitgangspunten vanuit de Bijbel als basis en als richtsnoer voor het bedrijven van staatkunde.
Maar nu is rondom die beginselen in de zeer lange historie een patroon, een netwerk van antirevolutionair denken gegroeid, en gevormd, dat als zodanig een grote kracht vertegenwoordigt en dat een eigen gestalte van antirevolutionaire politiek heeft opgebouwd, maar dat in allerlei opzichten is afgestemd op ontwikkelingsfases van het verleden, op persoonlijke invloeden en op locale situaties. Dit patroon is met name gevormd in de tijd van Kuyper, de grote grondlegger van de antirevolutionaire staatkunde, en het is geconsolideerd, maar heeft nauwelijks nieuw élan gekregen, in de periode van Colijn.
Met dat patroon zijn wij in de geheel veranderde wereld, waarin wy nu leven, komen te staan. En dat is een waarde vol bezit, waaraan wij ook nu nog, zeer veel kunnen hebben. Maar wij kunnen uiteraard niet bij dit aan zijn tijd gebonden patroon blijven staan, terwijl wij er ons tevens ook niet van mogen losmaken. Het is een in de tijd voortgaande ontwikkeling. Wij mogen dit patroon niet met ruwe hand verbreken, en wij moeten erop voortbouwen, waar dat mogelijk is, maar wij zullen er ook wel eens uit los moeten breken, wanneer de werkelijke beginselen voor christelijke politiek er achter schuil zijn gegaan.
En dat geeft dan in de praktijk van ons politieke werk wel eens spanningen, juist omdat dat historisch gegroeide denkpatroon ongemerkt en onbedoeld soms tot in de onderdelen toe in veler besef het karakter van een beginselschema heeft gekregen. Die spanningen zijn, wanneer wij echt willen doorbreken naar deze tijd, niet geheel te vermijden, en wij zullen de betrekkelijkheid van die spanningen juist als Christusbelijders goed hebben te zien, zij het ook dat wij verplicht zijn daarin voorzichtig met elkander te handelen.

Wij hebben het reële gevaar gelopen - en ik dacht, dat wij althans over dat gevaar heen zijn - van met onze a.r. beginselen te gaan verstarren en dat zou in strijd zijn geweest met de eis van een levende christelijke politiek, wij dreigden te groeien in de richting van een zekere krampachtigheid in ons principieel-politieke denken. En dat zou op de duur de dood geweest zijn voor een christelijke politiek in antirevolutionaire zin. Maar wij zullen er even goed met elkaar voor hebben te zorgen, dat het geen vrijgevochten zaak wordt.

Dezelfde beginselen

wij bouwen nu - en het is noodzakelijk dat dit gebeurt en het geeft nieuw perspectief en nieuw élan - aan een gestaltegeving van antirevolutionaire politiek, die uitgaat van dezelfde beginselen, welke de a.r. richting van het hart uit hebben bewogen, die aansluit bij de beste tradities van het antirevolutionaire verleden, maar die tevens afgestemd is op de omstandigheden en vraagstukken van nu en morgen, die Ingepast is in de maten en verhoudingen, waarin wij nu nationaal en internationaal leven, die zich opent naar de ene Reformatorisch-Christelijke partij, die wij willen, en ons innerlijk dichter brengt bij de Christelijk-Historischen, en die verband legt met allen, die Christus naam in de gehele wereld in de politiek willen belijden.

wij houden met overtuiging vast aan de grote betekenis, welke de antirevolutionaire richting voor ons nationale bestel en voor de invloed van een Reformatorisch-Christelijke politiek heeft gehad. En wij willen de innerlijke waarde daarvan, ook nu wij politiek in een geheel andere tijd zijn aanbeland, een tijd waarin andere feitelijke maten en verhoudingen gelden, onverminderd vasthouden.

Maar wij kunnen dat alleen doen, wanneer wij ook vanuit onszelf die andere maten en verhoudingen in ons beleid verdisconteren. Het gaat hier - en het is van groot belang, dat wij dit goed begrijpen - om een essentiële zaak, waarbij uiteindelijk niet het vasthouden aan nationaal-politieke schema's of het behoud van de tenslotte ook historisch bepaalde A.R.P. van doorslaggevend belang zijn, maar waarbij wij ons heel centraal voor ogen hebben te

stellen, dat het gaat om het behoud van een georganiseerd optreden van een christelijke politiek, van een politiek die Christus' Koningschap in politicis wil belijden in de wereld van vandaag en van morgen. En dan zullen de verschillen met de C.H. in feite nauwelijks een rol meer mogen spelen, en zullen die met de Rooms-Katholieken in politicis overschaduwd worden door het gevaar, wat ons allen - Christenen of niet-Christenen - in deze tijd bedreigt: de verloochening van Christus' Koningschap.

En dat zullen wij samen hebben te doen, ieder op zijn eigen wijze maar allen verenigd op de diepste beginselen die on.s bewegen.

En dan zuilen wij ons moeten verblijden over wat er onder ons aan de gang is. Want wij staan in een belangrijke fase van de ontwikkeling der christelijke politiek, zoals wij die voorstaan.

Christelijke politiek is naar haar aard radicaal, in de zin van een voortdurend bezig willen zijn de politiek tot op haar wortels terug te voeren en te beoordelen.

En dan moeten wij ons niet te angstvallig en te aarzelend opstellen, maar met durf onze weg verder gaan. Het kan dan wel gebeuren, dat er eens een menselijk heilig huisje uit het verleden ondersteboven gaat. Maar is dat zo erg? Het kan zijn, dat wij iets van onze naam van eigengereid en zelfverzekerd te zijn kwijtraken. Is dat zo erg? Het kan zijn, dat wij met een iets sterker gevoel voor echte humor, d.w.z. het oog hebben voor de betrekkelijkheid van ons eigen menselijk-principiële denken, de dingen moeten benaderen, maar zou dat zo erg zijn, wanneer wij daardoor bevrijd worden van een zekere krampachtigheid Ik geloof niet, dat dat alles erg is.

Ik geloof, dat wij met onze antirevolutionaire politiek een belangrijke christelijke boodschap hebben voor de wereld van vandaag, en dat wij ons daar samen achter hebben op te stellen als een christelijke belijdenis van de daad. Ik geloof, dat wij nog steeds een belangrijke kracht in ons nationale leven betekenen en dat het onze roeping is die samen ten dienste van ons volk te gebruiken.

Ik geloof, dat wij ons zo moeten opstellen, dat wij als christelijke beginselpartij weer een herkenning vinden bij diegenen, die in het verleden van ons zijn weggegaan of die van huis uit bij ons behoren, en die nu in andere partijen op belangrijke posten zitten.

Ik geloof, dat er nieuw perspectief zit in de politiek, die wij nu als Anti-Revolutionaire Partij bedrijven. Het is niet zo eenvoudig, maar het moet.

En zijn de beginselen daarbij onder de tafel verdwenen?

Wie zou dat durven volhouden?

Ons nieuwe Beginselprogram is nog geen twee jaar oud. Is dat dan geen antirevolutionair beginselprogram? En het komt toch mede uit de koker van hen, die thans de praktische politiek bedrijven. En de inleiding van het Program van Aktie, zoals dat thans ter vaststelling voor u ligt, is dat geen weergave van antirevolutionaire beginselen ?

Ik meen, dames en heren, dat wij mede uit hoofde van de historische adeldom van onze partij, waarover ik het straks had, het Program van Aktie 1963 als christelijke partij aan het Nederlandse kiezersvolk mogen aanbieden als richtsnoer voor een staatkundig beleid ten dienste van ons gehele volk.

Program van Actie

In dit program zal de kiezer in een nieuwe toonzetting neergelegd vinden de koers, die onze oude partij in deze tijd wil varen. Het geeft uitdrukking aan een vernieuwde aanpak der dingen, zoals die onder ons gaande zijn en het wil de antirevolutionaire politiek als levende christelijke politiek met de beide benen midden in de werkelijkheid van vandaag plaatsen.

Het wil doen uitkomen, in aansluiting op de oorsprongen van de antirevolutionaire richting, dat zij in het kerkelijke oecumenisch is, in het politieke op de wereld gericht, mondiaal is en in het sociale radicaal. Het wil de welvaart voorzover de Overheid daarmede te maken heeft, het eerst ten goede doen komen aan de zwaksten en de woningbouw het eerst ten goede van hen, die nog het meest onder de woningnood lelden. Het acht hulpverlening aan en samenwerking met ontwikkelingslanden in andere delen van de wereld een sociale roeping van de eerste christelijke orde en is bereid voor dat doel zo nodig extra aan ons volk op te leggen lasten te aanvaarden.

Het bepleit van harte werkelijk goede betrekkingen met Indonesië. Het wil een voortgang der Europese integratie, uiteindelijk gericht op de totstandkoming van Verenigde Staten van Europa in federatieve zin, en uitgebreid met Engeland en andere landen, terwijl het zich ten principale keert tegen de opvattingen in deze van de Franse president De Gaulle, die als exponent optreedt van wellicht historisch verouderde, maar nog steeds actief-gevaarlijke nationalistische stromingen, zoals die in onderscheidene landen
ook nu aanwezig: zijn. Nationalisme en egoïsme liggen, wat dit betreft, in eikaars verlengde.

Het wil de ontwikkelingsmogelijkheden van ons land over de volle breedte tot ontplooiing brengen en het wil de economische bestaansbronnen als Industrie, landbouw en middenstand een gezonde plaats in ons volksleven geven.

Het wil over de gehele lijn de in ons volk aanwezige begaafdheden aanboren door versterking van de onderwijsmogelijkheden en het wil een actieve politiek met betrekking tot de recreatiemogelijkheden.

Het wil niet met geld gaan gooien en het keert zich tegen een beleid dat de soliditeit van onze staats- en onze volkshuishouding zou aantasten, maar het wil wel in deze tijd van welvaart beschikbare gelden Investeren, waar dit met het oog op het geestelijk en stoffelijk rendement in de toekomst noodzakelijk en verantwoord is.

Maar het wil vooral en in de eerste plaats bouwen op het fundament, waarop onze partij zich in verleden en heden heeft vastgelegd. Het wil vooral en in de eerste plaats, dat het gewenste beleid doortrokken wordt door wat in de Inleiding staat; de erkenning van Gods

Majesteit in deze moderne wereld en van de menselijke afhankelijkheid van Zijn genade in Jezus Christus; het wil de erkenning van de Overheid als bijzondere instelling Gods en vasthouden aan de eigen verantwoordelijkheid der burgers, met daarbij het schild der Overheid in het bijzonder over de zwakken uitgestrekt.

Ik geloof, dat wij zonder teveel pretenties, maar toch met volle overtuiging mogen stellen, dat wij met dit Program van Aktie, afgestemd op de politieke aangelegenheden welke ons in de moderne wereld van vandaag nu en morgen bezighouden, als levende christelijk partij een wezenlijke bijdrage kunnen geven tot een politiek welke nationaal en internationaal zegenrijk kan zijn.

Tweerichtingsverkeer Juist nu er in de laatste tijd wel het geluld werd gehoord, dat op belangrijke punten door partijbestuur of Kamerfrakties een beleid werd gevoerd en een koers werd uitgezet, die soms afweken van de aan de partij bekende lijn en zonder dat de partij als zodanig in dat uitzetten werd gekend, is het een bijzonder gelukkige omstandigheid geweest, dat thans vla de procedure van de totstandkoming van een Program van Aktie de kiesverenigingen
en de partij-organen over de volle breedte in het bepalen van de huidige koers konden worden betrokken.

En het is eveneens verheugend, dat zeer vele kiesverenigingen op actieve wijze van de mogelijkheid van beraad gebruik hebben gemaakt. En de Inspraak van de kiesverenigingen heeft op allerlei punten, ook belangrijke, reëel effect gehad ten aanzien van de definitieve tekst, zoals die voor u ligt.

En dat is het tweerichtingsverkeer, dat zo belangrijk is.

Ik weet wel, wij zijn nog niet inzake alle dingen, welke erin staan geheel eenstemmig. Bepaalde passages zijn bij meerderheidsbesluit opgenomen. Hoe zou het ook anders kunnen. Maar - en dat is geloof ik hel resultaat van de intensieve behandeling van het stuk - alle ruim 900 amendementen en opmerkingen, voorzover zij niet zijn overgenomen, zijn ingetrokken, zodat ik hoop, dat wij straks met z’n allen, als party achter dit program in zijn algemene strekking gaan staan, ook als wij op eventuele onderdelen onze bezwaren behouden.

En ik kan diegenen, die al of niet oprecht belangstellen in het welzijn van de Anti Revolutionaire Partij, en ieder wie het verder interesseert, wel de verzekering geven, dat de antirevolutionairen, nu zij in deze naar voren gerichte ontwikkelingsfase verkeren, elkander niet zullen loslaten, maar dat zij samen verder zullen bouwen aan hun eigen huls.

Na 16 mei

Ik kom nu tot mijn laatste punt.

Als straks de verkiezingen achter de rug zijn, zal een nieuw kabinet moeten worden geformeerd. Het is begrijpelijk, dat nu reeds met grote spanning wordt uitgekeken, hoe dat er uit zal zien en vooral hoe dat er naar politieke samenstelling uit zal zien.

Het zal straks na 15 mei ongetwijfeld een belangrijke formatieperiode worden. En wellicht ook een moeizame. Daarvoor is er in het Nederlandse politieke bestel in de afgelopen vier, vijf jaren te veel gebeurd en is het politieke totaalbeeld ook te ondoorzichtig.

Er zou al een heel spectaculaire verkiezingsuitslag in de een of andere richting moeten komen om de formatie een opgelegde zaak te doen zijn. Overigens is uiteraard op dit ogenblik nog geen verantwoorde voorspelling te doen hoe de regering er straks uit zal zien. En het zou ook onjuist zijn dit te proberen, omdat eerst een complex van factoren, waaronder in de allereerste plaats de verkiezingsuitslag, bekend moet zijn om weloverwogen te kunnen beoordelen, welke politieke samenstelling er in zit en welke in ’s lands belang moet worden geacht. Maar er zal tenslotte weer een kabinet uit de bus komen. Wij zullen als antirevolutionairen normaal gesproken niet de eerst aangewezenen zijn om uit te maken hoe het kabinet uit zal zien. Dat ligt voor de hand wij zullen in het algemeen niet in de positie verkeren - en wij moeten dat als kleinere partij ook niet willen - dat de eerste beslissende verantwoordelijkheid omtrent de politieke samenstelling van een kabinet op onze schouders komt te liggen.

Wel zullen wij voor onszelf hebben te beslissen, of wij, indien dit aan de orde komt, aan een bepaalde constellatie al of niet zullen meedoen. Wat ons echter in het bijzonder van belang schijnt - en dat mag in dit stadium al wel worden uitgesproken - is dat de drie christelijke partijen, die sinds 1952 niet meer uit elkander zijn gevallen, in regeringsverband bij elkaar blijven, hetzij erin of erbuiten. Dat is uiteraard geen bij voorbaat uitgemaakte zaak - tenslotte zal ieder van haar, ook de onze, dat straks voor zichzelf in concreto moeten uitmaken - maar het heeft wel iets te maken met de grotere lijnen, waarlangs de christelijke politiek zich in deze tijd zal moeten bewegen. Het gaat hier om een zaak van hogere strategische orde dan die van eventuele perikelen bij een incidentele kabinetsformatie. Een nog weer uit elkander vallen van de christelijke partijen zou een stap terug zijn op een weg, die zij doelbewust hebben ingeslagen.

In dit verband zou ik in het algemeen willen opmerken, dat wij het denkbeeld om, wanneer zich de mogelijkheden daarvoor nu of in de

toekomst zouden voordoen, te komen tot een kabinet dat uitsluitend berust op de drie christelijke partijen niet moeten loslaten.

Met instemming zullen wij kennis hebben genomen van de opwekking van minister Cals aan het adres van de drie christelijke partijen, gedaan op het Overijssels appèl van de K.V.P., om zich in de verkiezingsstrijd niet tegen elkander te keren. Het valt overigens wel eens op - en ik mag dit toch niet geheel verzwijgen en het doet aan onze intenties te haren opzichte ook niets af - dat hier en daar bij de C.H. wel eens een zekere, naar ik hoop onbedoelde neiging aanwezig is om zich in de propaganda tegen haar naaste verwanten - en dat zijn wij toch - af te zetten. Een samengaan met andere dan de christelijke partijen is voor ons een zaak van andere en meer incidentele orde dan die met de christelijke.

Dat doet uiteraard aan de algemeen-democratische waardering voor die andere niets af, ofschoon wel gezegd moet worden, dat juist wat dat algemeen-democratische betreft de ene ons wel eens wat beter ligt dan de andere.

Het klinkt als ik dat zo ineens zeg, misschien wat gek, maar het is een feit, dat wij, antirevolutionairen, met de socialisten vooral de van-huls-uit socialisten, een sterkere democratische verwantschap hebben, dan met de andere partijen. Ik zou haast willen zeggen: dan met alle andere partijen.

Dat heeft, geloof ik, iets te maken met eenzelfde algemeen- politieke geaardheid, die ook niet van vandaag of gisteren dateert, maar die wellicht voortvloeit uit een ongeveer gelijkgerichte democratische strijdpositie in het verleden, uit een sterk organisatiebesef en vooral hieruit, dat zij beide iets van het oude idealisme hebben overgehouden.

Antirevolutionairen en socialisten kunnen in het algemeen - het demonstreert zich ook in vele provinciale en gemeentelijke besturen - als bestuurspartners goed met elkaar overweg.

Nu moeten u of anderen uit deze opmerking niet weer direkt iets afleiden met betrekking tot mijn standpunt ten aanzien van de komende kabinetsformatie. Want daarbij zal allereerst de politiek, het te voeren beleid een rol spelen. Maar het mag op zichzelf toch best eens gezegd worden.

Feiten

Ik heb er al op gewezen, dat een weloverwogen oordeel over wat er moet gebeuren alleen mogelijk is als alle vereiste factoren en

omstandigheden bekend zijn. En dat zijn zij nog niet. Wel zijn enkele bekend, die straks ongetwijfeld in de overwegingen zullen worden en ook zullen moeten worden verdisconteerd. Ik wil enkele van die bekende factoren noemen, en ik resumeer daarmee in zekere zin wat ik zo straks bij de algemene beschouwingen over de verstreken parlementaire periode al heb gezegd.

Bekend is nu, dat in Nederland een zakelijk goed regeerbeleld kan worden gevoerd met gunstige resultaten voor ons volk, vooral ook in sociaal opzicht, zonder de socialisten.

Bekend is, dat een financieel-economisch beleid is gevoerd, waarmede de sociale stabiliteit in hoge mate is gediend geworden.

Bekend is, dat de regeringscombinatie van 1959 niet zomaar uit de lucht is komen vallen, maar dat zij voorlopende uit het gestrand zijn van de zgn. brede-basissamenwerking in het voorafgaande bestel, mede vanwege zware politieke eisen, die de P.v.d.A. voor het voortbestaan van dit bestel stelde.

Bekend is, dat het kabinet-De Quay, zonder de bedoeling te hebben gehad een radicale ommezwaai te bewerkstelligen, in vergelijking met de voorafgaande periodes een zekere accentverlegging in het totaalbeeld van de Nederlandse politiek in de richting van meer verantwoordelijkheid voor de burgerij heeft tot stand gebracht, een richting, waaraan de regeringspartijen van thans grote waarde hechten.

Bekend is, dat de P.v.d.A. aanvankelijk, blijkens haar wijze van oppositie, de nieuw opgetreden constellatie en de ingeslagen koers mogelijk heeft kunnen verteren, maar dat zij, blijkens de reacties van de laatste periode, kennelijk de resultaten van het gevoerde beleid niet geheel heeft kunnen ontkennen. Straks zal moeten blijken of en in hoeverre zij zich de aanleidingen en de oorzaken van de in 1959 opgetreden constellatie, en het feit, dat de concrete uitkomsten van het gevoerde beleid haar aanvankelijke volstrekte oppositionele houding hebben gelogenstraft, zal weten te herinneren.

Bekend is, dat de nogal ..los-vaste-verkerings-basis", waarop het kabinet-De Quay in '59 in zee is gegaan, in de praktijk wel enige niet te verwaarlozen spanningen en moeilijkheden met zich mee heeft gebracht.

Bekend is dat de constellatie van '59 niet is tot stand gekomen omdat de Christelijke Partijen er bepaald op gebrand waren met de V.V.D. in combinatie te gaan. Ik zou, dames en heren, nog wel meer dingen kunnen noemen, die bekend zijn en die ongetwijfeld straks

bij de kabinetsformatie een rol zullen spelen, maar ik zal dat niet doen. Er zit nu al voldoende stof tot overdenken in. Mits er nog maar geen conclusies uit worden getrokken hoe straks onze houding zal zijn als alle gegevens bekend zijn.

Wij zullen nu afwachten hoe de zaak zich zal ontwikkelen, en wij zullen in elk geval onzerzijds meewerken aan een oplossing, waarmede het landsbelang, het belang van het gehele volk, het best is gediend. Want daar gaat het tenslotte om.

Samen en Strijdvaardig

Dames en heren, ik heb erg veel van uw aandacht gevraagd, maar ik meende, dat het deze keer moest. Maar ik ben nu aan het einde van mijn betoog. En dan gaan wij, antirevoiutionaire deputaten, vertegenwoordigende de kiesverenigingen uit het ge
hele land, vrouwen en mannen, nu samen de verkiezingsstrijd in.

Waarschijnlijk niet meer zo krijgshaftig als wij vroeger dachten het te kunnen doen, en ik rouw daar niet over. De tijd en de ervaring hebben de eigenschappen van onze politieke jeugd doen verzachten.

Maar wij zijn door onze ervaringen ook rijper geworden en wij hebben veel geleerd. Wij hebben wel af geleerd om van onszelf of van onze voorgeslachten beelden te maken, wij leven wat dat aangaat in een onthullende tijd. Overigens onthullend ten aanzien van dingen, die wij uit de Bijbel al lang wisten, althans konden weten.

Onze krijgshaftigheid is verdwenen, maar onze strijdvaardigheid is gebleven. Een strijdvaardigheid, die niet van onszelf is en niet uit onze menselijke zwakheid voortvloeit, maar uit de belijdenis, dat er maar één Heer is over deze wereld, Jezus Christus, en dat wij aan Hem alleen en aan niemand anders onze naam als politieke partij kunnen verbinden.

En met deze woorden verklaar ik deze deputatenvergadering voor geopend!